

Munduz - mundu

BILBAO'TIK

Aita Olazaran Estella'koaren itz-aspertu samur, umoredun eta biotzetikoa Eskolapioetan, Azaroaren 5'an. Bilbo'n bizi diren Lekaroz'ko ikasle izanen asmoz, solasaldi bat egin zen musikari buruz, eta bide batez gaztaroko gomutak berpizteko. Onera etorri zen gure praille arrunt eta izpirituz aberatsa. Nik ez nuen ezagutzen Aita Olazaran'en nortasuna, ta musika-itzaldi benetako bat entzungo nuelakoan joan, eta osterantzeko bilkura anaikor batean nengoala bereala oartu nintzan.

Erdi txantxetan, benetan mintzatu zitzaigun gauza sakon askori buruz. Baiña asiko banintz kontatzen, bere itzaldia entzunko zenukete, eta ez berak bezain ongi ta graziaz beterik. Benetako gizatasuduna degu gizon umil ta tolesgabeko au, ta paregabea ziria sartzen.

Azkenean, berriketa bukatu zuenean, Chile'ko ipuin bat kontatu zigun, ederra, pianoa lagun. Pianoari, momentu bakoitze-ko egokerak eta sentimenduak bai ederki ateraten zizkiola!

Agur jauna, ta milla esker barruan piztu ta esanerazi didazun orogatik.

Euskal-teatroa Algorta'n. Urrillaren 29'an, Algorta'ra joan giñen euskal-teatro, dantza ta kantua entzun eta ikustera. «Gran Cinema Algorta»-n, «Txinparta»-ko gazteek gau alai ta atsegina eman ziguten. Erriko jentea pozetan egon zen, olako jairik ikusten oitua ezpaitago. Gomuta samur eta eztiak euskeraren bidez gogora ekarririk, nola ez poztu?

«Tximparta»-k egiten duen teatroa laburra da oso, baiña ongi egia ta erria euskal-teatroaren ikustean oituerazoteko ezer ez bezelakoa, onela, gaiak bereala aldatuz, ezpaitira ikusleak nekatzten. Gai dira mimika-kontuan, ta badute zentzuna gazte azkar auk.

Gauzatxo bat esan bear diet, ordea, neska-mutil auei. Batzuetan —ez beti, zeren gauza batzuek erri-euskera utsean baitauzkate—, Bizkaian erabili oi ez tiren itz eta era batzuek esaten dituzte, ikasien literatura batean ongi egongo lirakeanak. Baiña, tamalez, ikasien literatura ori aristokrazia oso tipi batena baizik ezta, ta dagoen euskera benetakoari balore ematea komeni da gelago, ola indar artzen baitu.

Teatro luzea ere ezlegoke gaizki, ona izan ezkeru: ikuslearen gogoa adi ta zur edukiko luken teatroa, idazle on ta burutsuak egia, erriaren kultura ta problemak kontuan dituelarik eta aal denik euskera erritarrenean ipinia. Nolako lan ederra litzakean euskeraren alde!

Kantuan ere polito egin dute «Tximparta»-ko neskak. Koru eder eta bikaiña dute. Osterantzean ere kantatzen dituzte noizean bein euskal-kantu batzuek boz batean. Au ugaritu egin bear lukete piska bat, erriaren zirikagarri, zeren euskal-kantuak bozetan galdu egiten baitu jatortasuna, armonian irabazi arren. Kantua boz batean entzun ezkeru, askozaz errazago ikasten da bozetan baiño, euskeraren zati biziak gordetzen dituela.

Dantzak ere ederki. Txalokatu ditzagun biotzez aktore, kantari ta dantzari batera diren neska-mutil jator auk.

«Anaitasuna». Bizkaian orain arte atera den «Anaitasuna» aberatsago ta bi bider aundiago agertu da. Bertatik zati eder bat, bigarrenean erdia, tebeoa kolore bitan eta Bizkaiko erri-euskeraz, bertan zabaltzen baita.

Itzaldi bat Diputaziñoko Bibliotekan. Aragoi'ko «Institución Fernando el Católico»-k delegaziño bat sortu du Bizkaian, ta orren inauguraziñoaren egiteko Beltrán jauna, Zaragoza'ko Unibersidadean katedradruna ta bazkun orretako kidea, mintzatu zen, Urrillaren 29'an. Itzaldi onetara Bizkaiko Obispo ta beste agintari batzuek eta Arabako Gobernadore militarra joan ziren.

Jaun onek kolore bikaiñez pintatu zigun historia-aurreko gizonaren bizitza, aldi bakoitzeko mugak eta diferentzi nabarmenenak adieraziz. Aragoi-aldera begiratzen zuen berba egitean, an aritzen baita lanean eta ango materialak ezagutzen baititu ondoen. Ikutu zuen ere basko-iberismu delako problema. Agertu diren iskribamentu iberiko batzuek euskeraren bidez

itzuli omen ditezke. Baiña aitortu zigun ere etzekiela deus asko euskerari buruz. Ala ere uste du —ustea ezta jakitea— izkuntza bat zela orduko euskera ta iberikoa, ta lanerako hipotesis bat bezala artzen du delako basko-iberismua. Uste dut onetan irudimen aundiegia erabilten dela ta direlako iskribamenduoi irai-zean atera zentzua. Ez ote diteke, orain euskerak latifizko itz asko dituen bezala, orduko izkuntzon artean ar-emanak egotea zearo diferenteak izanik? Uste baiño naasiagoak dira joan diren aldiak.

Gero Antonio Zubiri jaunak, bazkun onen buruzagi, eta Zaragoza'ko Diputaziño-buruak, itzaldi bat irakurri zuen. Nola sortu den delegaziñoa ta abar, gerradenporako gogoraziño batzuek egini. Bizkaia Gaztela'ren gorputz-zati bat izan omen da. Errege katolikua bidez, Fernando'ren bidez alegia, Aragoi'rekin ere eduki omen du zer ikusia, ta, ori dala-ta, Bizkaia ta Aragoi'ren anaitasuna sendotu bear omen da.

Santiago Montero Díaz. Diputaziñoako Bibliotekan. Madril'eko Unibersidadean katedradun den jaun onek itzaldi bat egin zuen, Azaroaren 10'an, «La tierra vasca en la estructura de España» gaiari buruz.

Leenik Europa'ko sorterroa estudiatu zuen, eta Erroma'ko inperioaren ondamendia.

Errusia, Espaiña ditekian gifiñan omen da Europa'ko erri bat. Espaiña, zortzi mendetan mairuen influentzipean egonagatik, ezta mairu biurtu; ezta Errusia ere, Asia'ren influentzipean egonagatik, asiartatu. Filosofia komunista ere —Marx, Lenin eta abar— Europa'ko filosofia uts bat omen da.

Espaiña'ren bilbatzean, tradiziñozko teoria ontzat artu arren, akats batzuek nabaritzen ditu. Gaztela ezta izan Espaiña konzeptua sortu duen erri bakarra. Galizia'k ere, adibidez —angoa da bera—, iru momentu gogorretan eman omen zion Espaiña'ri bere ordaiña. Galizia, Espaiña ezpalitz, ezlitzake Galizia izango, ta zeinbat eta sendoago gorde bere burua, bere izatea, ainbat aundiago diteke Espaiña konzeptuari eman dezaiokeen ordaiña. Zeinbat eta espaiñolagotua den erri bat, ainbat gutxiago ematen omen du. Hispanidade delakoa espaiñol oro lotzen duena omen da.

Beraz, Galizia'ren asturua estudiantuz, Euskalerrikoan sartzen da. Onek ere eman du bere ordaiña: areago, bere nortasuna sendo gorde duelako. Humboldt eta Schuchardt'ek uste zuten, Euskalerrria da Hispania'n aurreneko erria, zeren jaun onek egi utsa bailitzan artzen baitu euskera eta iberikoa bat

zirela. Geroago ere, Espaiña'ren batasuna sendotzean aurrenetakoa izan omen da Euskalerrria, iñork ez bezala gorde arren bere izatea.

Unamuno ta Baroja'ren bidez ere ordain ederra eman zaio Espaiña'ri. Baiña eztago batere konforme Unamuno'ren iritzia-rekin euskerari buruz. Illetak egin bear omen zitzaizkion euskerari, eta munduari erderaren bidez eman ordaifia: Euskalerrria bere izkuntzan gelditurik ezin omen zitekean mundura agertu. Iztunaren iritziz, ordea, bakoitzaren izatea zeinbat sendoago, ainbat ordain aundiago. Beraz, Euskal-Universidadea sortzea bear-bearrezkoa da emengo baloreak sendotzeko, ta iturri aberatsa litzake, bere ustez, Espaiña konzeptuarentzat indartze ta sendotze ori. Espaiña'n universidaderik eztuen erri barkarra da.

Uste du Montero jaunak espaiñolen erro andidun kerri batzuek euskaldunengandikoak direla uts-utsik. Intolerantzia, adibidez. Eman du, Euskalerrrian, intolerantzia orrek ezarlekurik bikaifiena. Ala ere, orrek omen garamatzi, birtute ta akats oro ikusiz, iñola ere ezin uka ditekean nortasun eta benetasuna aitortzera.

Euskalerrria mundura Espaiña'ren bidez agertu omen da. Eleizaren bidez ere bai, San Iñazio eta San Frantzisko zirela bidazti. Iztunak etzuen deus esan Euskalerrriak Frantzia'ren bidez egin duenik.

A. IRIGOYEN

PARIS'TIK

UTRILLO'RI AZKEN AGURRA

Gaur goizean Montmartren ez dago jolaserako gogorik. Bere kaletan barrena jende talde aundia dator, tapa-tapa, aldapagora, Sacre-Coeur Eleiz aldera. Utrillo il da, ta Pariseko Apezpikoaren baimen bereziaz, Sacré-Coeur barruan utzi dute bere gorputz illa, egun baterako ba da ere, Montmartreko margolari bikañak, bere auzo maitearen azken agurra artu dezan.

Giza-taldeen artean, era askotako gizon ta emakumeak: atso zarrak, emakume gazte eder lirafiak, La Butte'ko gurdigi-

lle eta ardosaltzalleak, Saint Germain'eko estudianteak, amerikanoak, beltzak... Andre zar batek, lore sorta bat darama eskuan. Berak ezagutu zuen Maurice. Berekin batean, Pariseko sasoirik atsegifinetako bat dioa. Derain, Matisse, Leger, Utrillo. Ba dijoaz «le belle époque»-ko maixu zarrak. Zenbat aldiz, gazte, oso gazte gifiala, ez ote ziguten, gure biotz barrena ikutu, Utrillo'ren Pariseko kale bazter irudiak! Etxe koskorreko kale estu ixillak, arri txurizko eleizatxoak, ibai ondoko zumardiak... Ifiorik ez du berak baño obeto, gauza apal oyen edertasunik adierazi. Ai orrelakoak balira gure gaurko erri aundien bazterrak! Baña gaurko gizonak, ez dira apaltasun-zaleak. Diru-zaleak dira. Aundinaiak. Eta —jakifia!— berak asmatzen duten guztiari, arrokeri kutsua dario. Zenbat Babel-torre berri ez ote diran jasotzen gaur gizonen irudimenetan! Utrillo gaxoak, «la tour Eiffel» izan ezik, ez zuen bere buruan, beste gañerako torrerik.

Osasunez, argala; gaizki azia, bere bizian ez zuen zorion aundirik ezagutu. Baña zorionekoak zeruan, gogo lander ta biotz garbiak. Oyetakoa zan Utrillo. Montmartre inguruko etxe baldar kaskarrak pintatzen zituenean, ba zirudin —Varoquier'ek dion bezela— aingeru baten egak laztantzen zituela, orma ta tellatu kupigarri ayek.

Utrillo, oso berekoia zan, gauza guztietan eta bere lagun izandako batzu batzuen iritziz, guztiz buru gabea. «Ardozalea bera —Francis Jourdain'ek dio— edateko bakarrik egiten zuen lana, eta lan au, berez sortzen zitzaion, bat ere asmakizunik gabe, abere bati sortu zitzaiokean bezelaxe». Ez gera iritzi orretakoak. Ezkondu arte, amaren mendean bizi zan. Onak lan cragiten zion semeari, etxetik, berak nai bezin sarri ateratzen utzi gabe. Askotan, postaletatik ateratzen zuen bere lan-gaya, eta orrela sortu ziran Utrillo'ren eskuetatik, irudi zoragarri asko. Ba zuen, beraz, asmo berezi bat, eredu edo elburu bat buruan, bestela, bere lanak ez ziran izango postal oyen antz-irudi utsa basterik.

Bein, Pariseko Sacré-Coeur Eleizaren irudi bat erakutsi zioten, berea ote zan galdezka. Luzaro begira egon ta gero: «Bai, nerea da, —esan zuen —Corzega'n nintzala egindakoa». Inpresionista ondokoa izan arren, ez zituen ontzat artzen maisu ayen erakustaldiak, baña ba du ala ere, beragandik ikasitako jokaera asko. Pissarro-gandik batez ere.

Ezkondu ta gero, ez zuen diru-estutasunik izan, baña, erio-tza eldu arte, ekin zion lanari. Bere emaztearen alboan, gogoa urrutiko ametsetan barreiaturik, Vesinet erriko auzokoak, bein

baño geyagotan ikusten zuten Utrillo zarra, Sainte Pauline Eleizarako bidean. Eleizan ez ezik, bere etxean ba zuen bere otoitzgela berezia ere, ta egunean, bost sei ordu bete egoten zan Utrillo, bertan, bakar bakarrik, otoitzetan.

Bere gaztetako lagun batzuei ez zitzaien ondo iruditu, Utrillo'ren bizimodu berri au, ta ortik asi ziran, batez ere, len aitaturako iritzi zorrotz ta esamesak. Alperrikako jardunak! Zartzarora eldu baño len, Utrillo'k, ba zekien otoitz egiten, ta ardo pitxar baten truke, egiten zituen irudi zoragarri ayetan, bazan, dudaren pitsik gabe, goi goruntz jasotako biotz garbi ta asmo zindo baten aztarna. Montmartre'ko orma ta tellatu zarrai, ain leunki ta gozoro begiratzen zien aingeru egalariak, alde egin du, odei tarteko zeru urdiñaren edertasunari begira.

José María LOJENDIO

